

67

MUSEUM

- 't nieuwhuys -

HOEGAARDEN

67

Windelincx

Nr. 67

ALPAIDIS

JAARSCHRIFT voor HEEMKUNDE

FOLKLORE

OUDHEIDKUNDE

1982

18^e jaargang

Alpaidis

inhoud:

NUMMER 67
Aflevering 2

- De Pelikaan
- Het Schrikbewind te Hoegaarden
- Het Hoekje van de Conservator
- Oude Testamenten
- Kultuurkrant

DE PELIKAAN

=====

Een ikonografische beschouwing
J.L. Meulemeester

Het is soms merkwaardig hoe bepaalde planten en dieren een rol spelen in de wereld van de ikonografie en de symboliek. De pelikaan is daar zeker een schoon voorbeeld van. Hoe dikwijls werd hij niet afgebeeld? Tevens prijkt de voorstelling van de pelikaan ontelbare malen op allerhande kunstwerken. Hoe kan het ook anders? Dit dier gaat als het ware door als het prototype van de (ouder) liefde. Dit laatste berust in feite op een middeleeuwse verkeerde biologische interpretatie.

1-DE PELIKAAN ALS VOGEL

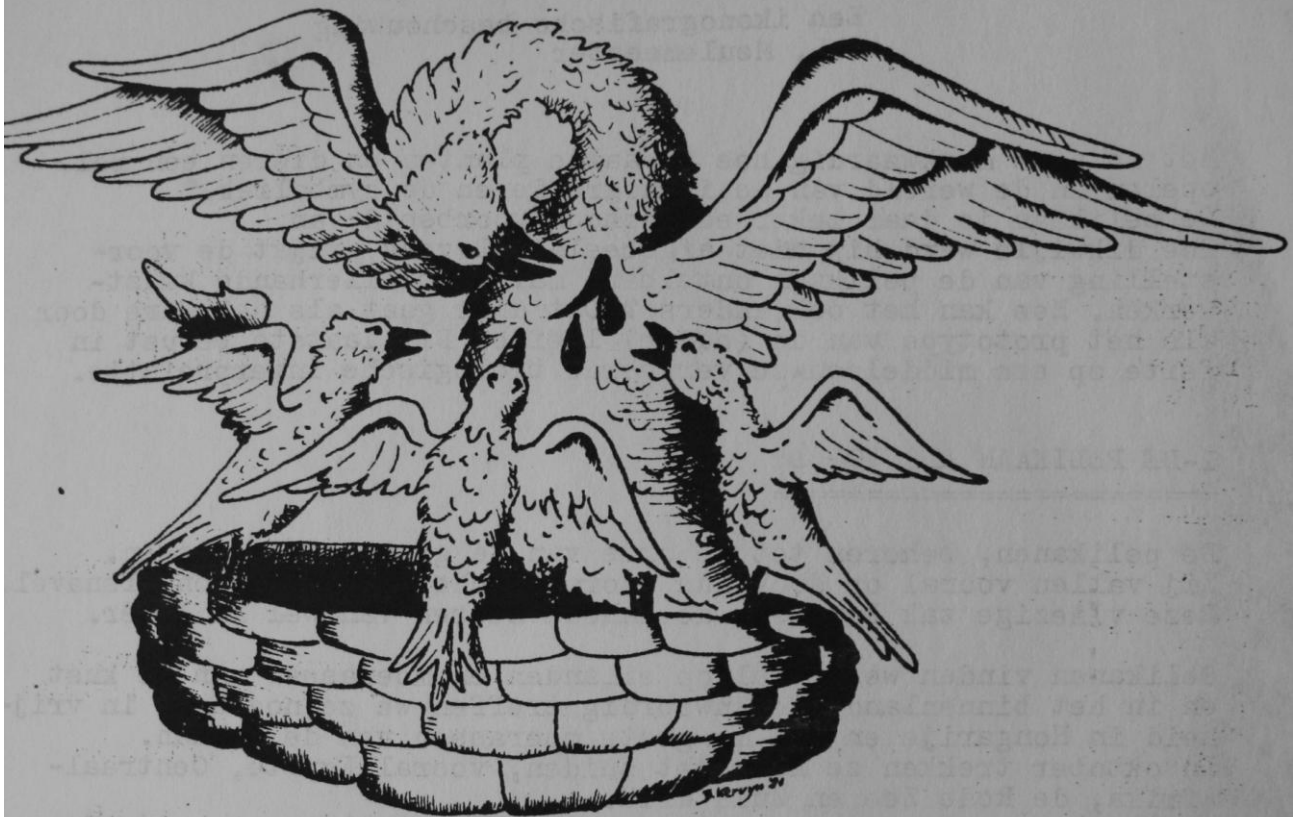
=====

De pelikanen, behoren tot de orde van de grote roeivoetigen. Zij vallen vooral op door hun enorme, schepnetachtige ondersnavel. Deze vliezige zak kan soms de inhoud hebben van wel 12 liter.

Pelikanen vinden we vooral op eilanden en moerassen aan de kust en in het binnenland. Tegenwoordig treffen we ze nog aan, in vrijheid in Hongarije en aan de grote moerassen van de Balkan. In oktober trekken ze naar het zuiden, vooral Egypte, Centraal-Afrika, de Rode Zee en Zuid Azië. Er bestaan verscheidene soorten pelikanen. De bekendste zijn de witte- en de kroeskoppelikaan. Waarnemers hebben daarnaast nog een vijftal andere soorten opgemerkt.

Pelikanen voeden zich met vis. Meestal zoeken ze hun prooi langs de ondiepe en moerassige oevers van meren, poelen enz. Soms zweven ze vlak boven het water of laten zich met het water meedrijven.

Intussen bespieden ze met scherpe blik de vissen en wee het dier dat zich te dicht tegen de oppervlakte waagt. Dikwijls vissen de pelikanen ook gemeenschappelijk. Op enige afstand van de oever van een meer vormen ze een halve cirkel op het water en zwemmen dan tegelijk naar de kust. Intussen trappelen ze met hun poten en slaan ze met hun vleugels. De vis wordt zo opgedreven en vervolgens met hun "schepnet" gevangen. Wanneer de buit in deze lepel is, sluit hij zijn bek. De takken van hun kaken wijken uiteen als riethalmen en het water loopt weg. Wanneer zij gegeten hebben gaan ze op de bomen slapen.

Voorstelling van een pelikaan, die zijn jongen voedt, naar
het borduurwerk op een toga van een lid van de Edele Broe-
derschap van het H. Bloed.

Uiterlijk lijkt de pelikaan een logge vogel, dit is echter bedrieglijk. Zonder enige inspanning slaan ze hun vleugels van zowat twee meter spanwijdte open en verheffen zich gemakkelijk in de lucht, nadat ze enkele slagen met hun poten op het water hebben gegeven. Het zijn ongeëvenaarde vliegers. Dat vliegen doen ze ofwel in V-vorm ofwel in een lange lijn, dan vliegt iedere vogel schuin achter de andere. Tijdens de vlucht trekt hij zijn hals in. Pelikanen kunnen bovendien uren lang in de lucht blijven.

De broedkolonies bevinden zich in wijde, nauwelijks toegankelijke riet- of biesenvelden. Meestal bestaat zulk een kolonie uit een honderdtal nesten. Het bebroeden van de eieren en het opkweken van de kuikens kan verschillende maanden in beslag nemen. Tijdens deze periode hebben de vogels op de kale gedeelten van hun lichaam een helder orangerode kleur, terwijl ook de witte veren een roze schijn vertonen. Wanneer de jongen zich niet meer tevreden stellen met het voedsel dat ze van de ouders krijgen, zouden ze, althans volgens bepaalde ornitologen, duwen op een rauwe rode plek op de borst van hun ouders. Zo zouden de ouders braakneigingen vertonen en zo het voedsel uitspuwen. Zo kunnen de jongen de vissen bemachtigen die de ouders hebben gevangen. Dit zonderling schouwspel zien wij ook bij de jan-van-gent en bij de aalscholver.

Tevens is het zo dat dit uitgebraakt voedsel, doordat het reeds is vermengd met bloed, een rode kleur heeft. Dit alles leidde tot het volksgeloof dat de pelikaan hun jongen zouden voeden met hun eigen bloed. Daartoe maakten ze met hun snavel een gaatje in hun borst opdat de jonge vogels aldus hun bloed zouden kunnen drinken. Dus als het ware het toppunt van ouderliefde en zelfop-offering. Deze verkeerde opvatting leidde ertoe dat de pelikaan tenslotte een uniek symbool voor offerde liefde is geworden.

2-DE PELIKAAN ALS SYMBOOL

=====

Vanaf het prille ontstaan van het kristendom is de voorstelling van de pelikaan met drie soms ook met vier jongen in zijn nest, terwijl er bloed uit zijn borst komt, door een verkeerde interpretatie, een symbool geworden van liefde en zelfopoffering. Een van de oudste gekende voorstellingen die dit beeld weergeeft is een derde-eeuwse olielamp uit Karthago. Soms werd de vogel ook alleen, zonder jongen afgebeeld. Zo komt dit dier dikwijls voor als lezenaar, o.a. in de St. GORGONIUSKERK te HOEGAARDEN. De verkeerde interpretatie, maar tevens ook de verschillende geschriften liggen aan de oorsprong van de ruime verspreiding van dit symbool.

De pelikaan wordt vooral verklaard als het symbool van Kristus. Door Zijn menswording, lijden en sterven heeft de Zoon Gods zijn bloed geschonken en de mens verlost van de erfzonde. Ook de pelikaan redt zijn jongen door zijn bloed. Een uitleg biedt eveneens het feit dat God de Vader zijn enige zoon heeft geschonken om de mensen te bevrijden: deze liefde van de Vader voor de mens wordt weerspiegeld in de liefde van de pelikaan voor zijn jongen.

Doordat de pelikaan echter zijn jongen niet alleen voedt met zijn bloed, maar ze er ook mee besproeit, is deze vogel evenzo het symbool van de lijdende Kristus. Daarom wordt hij dikwijls afgebeeld boven het kruis.

Uit de verschillende voorstellingen blijkt tevens dat de pelikaan telkens zijn rechterborst opent, net zoals Kristus zijdewonde rechts ligt. Volgens bepaalde bronnen zou de pelikaan ook een symbool zijn in de vrijmetselarij als deze vogel zijn borst links opent. In dit verband kunnen we verwijzen naar de feniks, want die mytologische vogel vervult, naast zijn rol in de kristelijke symboliek (o.a. als symbool van de lijdende en verrijzende Kristus), eveneens een rol in de wereld van de maçonnerie.

De "Physiologus" (een populaire theologische verhandeling) vermeldt eveneens, dat de pelikaan zijn jongen doodt als zij hun moeder met de vleugels slaan. Na drie dagen opent de pelikaan echter zijn borst met de snavel en brengt de jongen met zijn bloed opnieuw tot leven. Het verband tussen de kruisdood van de Heer en Zijn verrijzenis na drie dagen is hier overduidelijk. Deze symboliek zal echter pas in de late middeleeuwen tot stand komen. Merkwaardig is hier om opnieuw op het verband te wijzen met de feniks. Deze verbrand namelijk zichzelf na vijfhonderd jaar op zijn nest van welriekende kruiden en staat drie dagen later verjongd uit de as terug op.

De pelikaan is ook het symbool van de eucharistie, en deze symboliek werd vooral door Thomas van Aquino uitgewerkt. De vogel symbolizeert eveneens de boetvaardigheid. In de profane ikonografie vergelijkt men de pelikaan met de weldadigheid, de goedheid, de dienstvaardigheid en de deugdelijkheid. Het is duidelijk, dat de pelikaan door zijn verhouding tot zijn jongen, ook doorgaat als het symbool voor de ouderliefde. Besluitend kunnen we zeggen dat de pelikaan een ingrijpende rol heeft gespeeld in de wereld van de symboliek. Vooral als symbool van de liefde en van Kristus zal hij veelvuldig worden uitgebeeld in de verschillende kunstkakken.

SCHRIKBEVIND
TE
HOEGAARDEN

HET HOEKJE

van de CONSERVATOR

vervolg....

A.9 - DE ONTROMER

Deze machine betekende het einde van de roomteil. Dit toestel, van het merk "Persoons", dateert van in de eerste jaren van deze eeuw.

Men giet de melk, vers van de koe en dus nog warm, in de vergaarbak van de machine. Een kraantje met een vlotter regelt het debiet. De draaiende beweging van de zwengel wordt door een stel kamwielen, die in een oliebad draaien, opgedreven tot een zeer hoge snelheid en dan meedeeld aan de "bol". Later gebruikte men een elektrische motor om de draaiende beweging te bekomen.

Die "bol" is niets anders dan een echte turbine. De melk vloeit er langs boven in. Speciale schoepen verdelen de melk. Door de middenpuntvliedende kracht wordt de melk tegen de wand van de turbine gedrukt en door het verschil in densiteit komt het melkvet (de room) bovendrijven (vertikaal gezien). Een schroefje, dat uiterst fijn geregeld is, schept als het ware de room af.

De ontroomde melk en de room vloeien langs onder elk uit een afzonderlijke buis.

De room zal tot boter gekarnd worden. De ontroomde melk dient om kalveren of varkens te mesten of om platte kaas mee te maken (kwark)

A.5 DE KARNKROEG

Grote bruine karnkroeg in gebakken aarde. Bovenaan zijn drie gaatjes. Die gaatjes dienden om de ronde dekplank te bevestigen met drie houten pinnetjes.

In het midden van de dekplank is een ronde opening om de stamper op en neer te laten gaan. Deze stamper of "stoemper" of "stoëter" is gewoon een dikke stok met onderaan een ronde plank van ongeveer 15 cm. diameter en waarin enkele gaten geboord zijn.

Er zijn talrijke modellen karnkroegen geweest. In het begin waren ze van hout, later van gebakken aarde.

Een- of tweemaal per week werd er gekarnd (geboterd). Dit karnen was een delikate en soms tijdrovende bezigheid. De kwaliteit van de boter hing er grotendeels van af. Van de kwaliteit en de smaak van de boter hing de bekendheid van de hoeve af. Als de zuurheidsgraad en de temperatuur van de room toevallig juist waren, ging het karnen vlot van de hand. Met de hand werd de stok, met onderaan de doorboorde plank, op en neer bewogen. De room klotste in de kroeg steeds door elkaar. De boter klonterde samen en kwam op de botermelk drijven. In slechte omstandigheden kon dit karnen uren duren. Met de handen werd de boter uit de karnkroeg genomen. De vloeistof in de kroeg was dan botermelk. Deze botermelk is een uiterst gezonde drank. Ze werd rauw gedronken of er werd pap van gekookt met bloem, rijst, havermout, aardappelen Het boerenfolk dat veel spek at, moest als tegengif, regelmatig botermelk eten. Van deze botermelk kon men ook botermelkkaas maken. (zie vorig nummer). Botermelk diende als voer voor de dieren.

A.11. HOUTEN KARNTON (botervat)

=====

In de vorige eeuw kwamen deze tonnen in gebruik op de grote hoeven. De gewone karnkroeg was te klein geworden. Er kwamen verschillende modellen tot stand. Bij sommige modellen staat de ton stil. Door middel van een zwengel brengt men binnen in de ton een stel houten plankjes in beweging. Die plankjes zijn voorzien van gaten en klotsen door de room. Bij andere modellen is het de ton zelf die draait. Bij het ene model tuimelt de ton over de kop (tuimelaar), bij een ander model draait de ton volgens de lengtas. Onlangs kwamen wij in het bezit van dit laatste model. Na grondige herstelling wordt deze ton een pronkstuk in ons Heemkundig museum. De karnton, die reeds in het museum staat moet een van de eerste modellen zijn. De vleugels in de ton kunnen niet weggenomen worden, wat het reinigen bijna onmogelijk maakte. Deze ton is zuiver kuiperswerk. Er waren niet zoveel exemplaren van dit botervat in gebruik.

A.19 WASBAK, WASTROG, BOTERKUIPJJE (volksnaam= stortvaatje)

=====

Dit is een eikenhouten kuipje, ongeveer 15 cm. hoog en met een uitneembare tap in de bodem.

Na het karnen neemt men de boter uit de kroeg of uit de ton.

Die boter is beladen met karnemelk.

Op die boter massa wordt zuiver water gegoten in het stortvaatje. De boter wordt met de handen steeds opnieuw gekneet. Het water moet meerdere malen ververst worden, tot het helemaal helder blijft. Dan is al de botermelk uit de boter gewassen. Nu moet nog al het water uit de zuivere boter gekneet worden, dit om een homogene botermassa te verkrijgen.

Nu weegt de boerin de boter in ponden of in kilo's of in dikke klonten van meerdere kilogrammen.

Deze ponden of kilo's worden met een boterspaan tot een mooi blokje geklopt (met ribbetjes). Soms werd de boter in houten vormen geduwd en dan omgeklonken.

Tijdens het wassen van de boter, als het water moest ververst worden, trok men eenvoudig de tap uit de bodem om het oude water te laten wegvloeien.

A.20 BOTERWEEGSCHAALTJE

=====

Bestaat uit een ijzeren arm met naald. Aan de handgreep is een haakje om het weegschaaltje op te hangen. De beukenhouten schaal-tjes zijn aan het ijzeren armpje opgehangen met fijne koord. Dit weegschaaltje werd door de eigenares uitsluitend gebruikt om boter te wegen. Moest er iets anders gewogen worden dan werd een andere weegschaal gebruikt.

A.70 KAASMANDJE

=====

Klein mandje, gevlochten van wissien of tenen.

Na het stremmen van de ontroomde melk door middel van het strem-sel, werd de wringel in dit mandje geschept. De kaaswei drupte weg door de mazen van het mandje. Daarna werd de heerlijke platte kaas in een kom omgeklonken.

Men eet deze kaas op de boterham met witte of bruine suiker, met peper en zout of met jonge sjalottenpijpjes. Als men er dan een pint Hoegaards bier mee dronk, was het een echte versnapering. In het Brusselse (Jezus-Eik) kan men nog kezebiterhams bestellen met een grote pot Lambik.

Deze korfjes dienden niet voor kaas uit botermelk. Daar werd een stramien voor genomen.

Dat was ruim een uur ver. Natuurlijk gingen zij te voet.

"botertje". Dit diende om de kooplustige dames van de stad te laten proeven. Dat gebeurde met de volgende woorden:

laten proeven. Dat gebeurde met de nagel van de duim, met een geldstuk of met een speciaal lepeltje.

wordt vervolgd....

+ + + + +

=====

OUDE TESTAMENTEN UIT
HET PAROCHIEARCHIEF
VAN HOEGAARDEN

=====

T. 125 TESTAMENT van Jacques Goffaets, man van Barbe Servaes
(11-12-1678)

Aan zijn twee halfbroers en zijn halfzuster geeft hij een zeker land of blok gelegen te Beblem, ongeveer een dagmaal groot. Erfgenaam is zijn vrouw.
Getuigen: Jaeck Gienis en Jaeck Pinsmel
Gemaakt te Hoxem door pastoor J. Vanden Putte

T. 126 TESTAMENT van Philippet Falcq (vrouw) 23-3-1680

=====

gedeeltelijk bewaard

Haar zoon Niclaes krijgt haar bruine koe, 4 halsters koren, alle gesponnen garen en de hemden van zijn vader zaliger.
Erfgenamen zijn de twee kinderen Niclaes en Catlijn.
Zij bekent ook te moeten hebben van Jan De Welde, alhier te Rommersom, de som van 11 gulden, waarop zij al enige potten bier heeft gehad.
Getuigen: Jan Festraets en François Wautlé.
Gemaakt door pastoor J. Vanden Putte.

T. 127 TESTAMENT van Lambrecht Lebegge, man van Maeyken Gorts zaliger (27-8-1680)

Zijn jongedochter Anneken krijgt 25 "cortroyen" land gelegen in de Spuumedel (?) reg. Goort Van Ex, François Boesmans en het voetpad van Hoegaarden naar Oorbeek.
Aan zijn zoon Pieter en aan Anneken geeft hij een half bunder land het ene deel gelegen aan het Overlaarse bos, reg. Goert Stockmans, Thyri Cassaert, s'Heerenstraete van Aalst naar Tienen en een ander deel gelegen bij het "Eycken", reg. Adraen Van herbergen, Juffrouw Anna De Pas en het klooster van Vlierbeek.
Ook geeft hij hen nog anderhalf dagmaal bos gelegen in het Hoksebos, reg. Goort Van Osmael, Claes Vander Straeten en de pastoor van Oorbeek.
Dit alles krijgen ze voor hun trouwe dienst die hij van hen heeft ontvangen sinds de dood van zijn vrouw.
Al de kinderen samen delen in de rest van zijn goederen.
Getuigen: Goort Van Ex en Hendrick De Welde.
Gemaakt te Houtem door J. Van Volsum, pastoor van Kerkoverlaar.

T. 128 TESTAMENT van Willem Vander Straeten, man van Marie Pirotten
(6-9-1680)

=====

Hij schenkt een half bunder land in twee delen aan zijn vrouw:
het ene gelegen te Schoor in het blok en het ander bij Blootenberg,
groot anderhalf dagmaal.

Alle kinderen zijn zijn erfgenamen.

Getuigen: Jan De Moulin en Huybrecht Rallius.

Gemaakt te Klein Overlaar door pastoor J. Vande Putte.

T. 129 TESTAMENT van Tossijn Nijs (9-11-1680)

=====

Erfgenamen zijn: zijn "swagerinne" Margriet Vanden Putte, in haar
eerste huwelijk getrouwd geweest met Philippe Nijs, zijn broeder
zaliger, mits de achtergelaten lasten te betalen en te zorgen voor
zijn begrafenis en uitvaart.

Getuigen: Mijnheer Joannes Van Volsum, pastoor te Overlaar en Henri
Le Marechal.

Gemaakt te Aalst door pastoor J. Vande Putte.

T. 130 TESTAMENT van Anneken Clijn, jongedochter (4-12-1680)

=====

Haar klederen en meubels zullen openbaar verkocht worden door Jan
Schotte en het geld zal dienen voor haar begrafenis en uitvaart en
om te doen bidden voor haar zielezaligheid en die van haar ouders.
Alleen haar "silver ijsel" maakt zij aan de vrouw van Jan Schotte.
Zij verklaart ook een kist te hebben te Mechelen in het huis van
Michiel Blieck in de Bursestraet.

Daarin steken 4 of 5 hemden, wat klein lijnwaad, zoals cressen (?)
en de halsdoeken, een nieuw lijf, een rode rok, een blauwe rok,
een slechte dagelijkse rok, een slecht lijf en creslijf (?).

Ook nog heeft zij in het huis van haar moeder 7 of 8 halsdoeken en
hemden, 6 of 7 "huyck", enige crags (?).

Item nog hier ten huize van Jan Schote; nog 2 hemden, kousen en
schoenen.

Getuigen: Anna Marie De la Croix en Jan Schotte.

Gemaakt in het huis van Jan Schotte te Bost door pastoor J. Vande Putte.

wordt vervolgd....

°+°+°+°+°+°+°+°+°+°+°+°+°+°+°+°

KULTUUR KRANT

bijlage van ALPAIDIS
tijdschrift voor heemkunde
't nieuwhuys museum

- NOG NIET ZO SLECHT

In Brabant is het Tervuren, met zijn Midden-Afrika Museum, dit met 203.300 bezoekers de eerste plaats bezet, in West-Vlaanderen verovert het Groeninge museum van Brugge de ereplaats met 126.000 bezoeken, in Oost Vlaanderen komt 't Gravensteen van Gent met 200.000 bezoekers op kop, voor Antwerpen zwaait het Scheepvaart-museum de scepter met 253.000 bezoekers en voor Limburg is het Bokrijk met 348.200 bezoekers die terzelfdertijd aan kop staat voor het Vlaamse land.

Hoegaarden bekleedt met zijn 20.000 bezoekers een zeer lofwaardige plaats, want op de 320 musea in het Vlaamse landsgedeelte neemt 't Nieuwhuys de 57e plaats in, waar het in Brabant op 67 musea de 13e plaats bezet.

Voorwaar nog niet zo slecht voor een klein "soms vergeten" museum.

+

Datumstempel van H O E G A A R D E N

=====

In 1969 schonk het Nieuwhuys-museum een datumstempel aan het postkantoor van Hoegaarden.

Deze stempel bevond zich op alle brieven, postkaarten, tijdschriften en poststukken die uit Hoegaarden vertrokken.

Niet alleen de postzegelverzamelaars hechtten er een grote waarde aan, maar ook de kultuurvrienden stelden hem ten zeerste op prijs.

Verschillende brieven van gelukwensen zijn hiervan het schoonste bewijs. Zelf de hoge instanties noemden het een gelukkig initiatief.

De datumstempel hield een ganse brok plaatselijke geschiedenis in en omvatte:

- 1- het wapenschild van Hoegaarden, zinspelend op de vroegere afhankelijkheid aan de Luikse Prinsbisdommen.
- 2- het woord "MONUMENTEN" de parel van Hoegaarden symbolizerend uit hoofde van hun artistieke, oudheidkundige en historische waarde.
- 3- het woord "MUSEUM" huis met een bewogen geschiedenis en waar sinds 1965 een heemmuseum werd ingericht, die te Hoegaarden de impuls gaf tot een groter cultureel streven.

Deze datumstempel werd na 12 jaren te hebben gediend, in het jaar 1981 door het museum terug ingetrokken, om ook aan anderen toe te laten hetzelfde of beter te doen.

°+°+°+°+°+°+°+°+°+°+°